

РОМАНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

УДК 81'25:81'373.612.2

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2026.2.7>

В. А. МОЙСЮК

доктор філологічних наук, професор,

професор кафедри французької філології та перекладу,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

Електронна пошта: v.moisiuk@chnu.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0002-2732-3817>

Т. О. КРАПИВКА

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти кафедри французької філології та перекладу,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

Електронна пошта: krapivka.tetiana@chnu.edu.ua

<https://orcid.org/0009-0002-7321-0300>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ МЕТАФОРИЧНОЇ ЛЕКСИКИ У МЮЗИКЛІ «MOLIÈRE, L'OPÉRA URBAIN»

Стаття присвячена аналізу особливостей перекладу метафоричної лексики у пісенних текстах французького мюзиклу «*Molière, l'opéra urbain*» (2022) шляхом зіставлення людського та машинного перекладу українською мовою. Актуальність дослідження зумовлена стрімким розвитком систем нейронного машинного перекладу та необхідністю критичного осмислення їхніх можливостей і обмежень у роботі з художніми та пісенними текстами, що характеризуються високою метафоричною насиченістю. Мюзикл як жанр є особливим типом креолізованого дискурсу, в якому вербальний, музичний і ритмічний компоненти утворюють нерозривну єдність, що суттєво ускладнює процес перекладу й підвищує вимоги до перекладача. У дослідженні розглянуто специфіку метафори як перекладознавчої проблеми, визначено типи метафоричних одиниць, виявлених у лібрето мюзиклу, та проаналізовано перекладацькі стратегії їх відтворення. Під час дослідження авторами виокремлено чотири основні типи метафоричних одиниць: соматичні, просторово-географічні, натурфілософські та сенсорно-перцептивні метафори. Зіставний аналіз двох типів перекладу засвідчив принципові відмінності у стратегіях відтворення метафоричної лексики. Встановлено, що машинний переклад переважно вдається до калькування та буквальної передачі образних одиниць, що нерідко призводить до стилістично неприродних і семантично непрозорих формулювань у цільовій мові. Натомість людський переклад послідовно орієнтується на передачу образного змісту та художнього ефекту оригіналу, застосовуючи функціональний переклад, перекодування образу та поетичну адаптацію. Проведений аналіз підтверджує, що, незважаючи на значний технологічний поступ у сфері нейронного машинного перекладу, людський перекладач залишається незамінним при роботі з образно насиченими поетичними й пісенними текстами.

Ключові слова: пісенний дискурс, мюзикл, метафора, людський переклад, машинний переклад, перекладацька стратегія.

Поставлення проблеми. Розвиток технологій нейронного машинного перекладу (далі – МП) докорінно змінив підходи до перекладацької діяльності, актуалізувавши співвідношення автоматизованого та людського перекладу. Сучасні системи МП, зокрема DeepL, Google Translate та GPT-моделі, демонструють помітний прогрес у відтворенні загальноживаних текстів, забезпечуючи високий рівень граматичної коректності та лексичної

відповідності. Проте їхня здатність адекватно передавати складні стилістичні й семантичні явища, зокрема метафоричну лексику, багатозначність і культурно зумовлені образи, залишається дискусійною проблемою сучасного перекладознавства.

Особливу складність у цьому контексті становлять пісенні тексти мюзиклів як різновид креолізованого художнього дискурсу, у якому вербальний компонент поєднується з музичною

та ритмічною організацією. Метафори, образні вислови та фразеологічні конструкції в таких текстах виконують ключову художньо-естетичну функцію, формуючи емоційний вплив і смислово багатшаровість. Їх переклад потребує не лише лінгвістичної точності, а й урахування прагматичних, стилістичних і культурних чинників.

Французький мюзикл «Molière, l'opéra urbain» є показовим матеріалом для такого дослідження, оскільки його лібрето поєднує елементи поетичної образності, розмовного мовлення та сучасного урбаністичного дискурсу. Поєднання високого стилю з елементами сленгу, а також активне використання метафоричних і фразеологічних одиниць зумовлюють значні труднощі перекладу та створюють підґрунтя для зіставного аналізу можливостей людського і машинного перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика перекладу метафори є однією з центральних у сучасному перекладознавстві. Когнітивний підхід до розуміння метафори, розроблений Дж. Лакоффом і М. Джонсоном, трактує її не як суто риторичний прийом, а як фундаментальний механізм концептуалізації дійсності [Lakoff, Johnson 2003]. Це зумовлює особливу складність перекладу метафоричних одиниць, оскільки вони несуть не лише образний, а й концептуальний зміст, який часто має культурно специфічний характер.

Дослідники пісенного перекладу наголошують на множинності вимог до перекладача: необхідності узгодження семантики, рими та вимовності [Franzon 2021]. С. Лоу в своїй пентатлонній моделі пісенного перекладу виокремлює п'ять ключових критеріїв: співаність, семантичну точність, природність, ритм і риму [Low 2022]. С. Радецька та О. Мілова зазначають, що метафора є важливим засобом прагматичного впливу на реципієнта, що зумовлює необхідність її адекватного відтворення у перекладі [Radetska, Milova 2025]. У контексті перекладу французьких мюзиклів ці вимоги набувають особливої значущості через високу метафоричну насиченість жанру.

Щодо МП метафор, численні дослідження виявляють його схильність до буквальної передачі образних одиниць. Так, Є. Дегтярьова, Л. Бондар та А. Менчук у своєму аналізі

адекватності МП художніх текстів фіксують суттєві труднощі сучасних систем у відтворенні образності та стилістичних особливостей [Дегтярьова, Бондар, Менчук 2024]. Незважаючи на значний прогрес сучасних моделей, зокрема GPT-4, у роботі з художнім текстом, помітний розрив між МП і людським перекладом (далі – ЛП) зберігається насамперед у сфері метафоричного та образного мовлення.

Мета статті полягає у виявленні особливостей перекладу метафоричної лексики в пісенних текстах мюзиклу «Molière, l'opéra urbain» шляхом зіставлення людського та машинного перекладу українською мовою, а також у визначенні типових перекладацьких стратегій і встановленні чинників, що зумовлюють їх вибір.

Результати та дискусії. Французький мюзикл «Molière, l'opéra urbain» (2022) є сучасною музично-театральною постановкою, що інтерпретує біографію Жана-Батіста Мольєра крізь призму сучасних культурних кодів і поєднує її з актуальними темами самопізнання, творчості та свободи. Лібрето мюзиклу вирізняється особливою метафоричністю: автори активно використовують соматичні метафори, просторові образи, концептуальні метафори пізнання та трансформації, які у сукупності формують складний багаторівневий образний простір твору. Метафоричні одиниці виконують не лише естетичну, а й когнітивну функцію, репрезентуючи внутрішній світ персонажів та структуруючи їхній досвід. Саме висока концентрація метафоричних одиниць у пісенних текстах зумовлює доцільність їхнього цілеспрямованого відбору для перекладознавчого аналізу.

З огляду на обмежений обсяг статті у дослідженні зосереджено увагу на найбільш репрезентативних піснях, які характеризуються високою концентрацією метафоричної лексики, а саме: «*Rêver, j'en ai l'habitude*» (метафори мрії та внутрішнього стану), «*On se moque*» (соціальна оцінка, іронія, образність), «*A quoi ça rime*» (філософські метафори, абстракції), «*C'est la vie qui m'a fait*» (концептуальні метафори життя), «*T'aimer est une galère*» (метафори кохання). Такий відбір матеріалу дозволяє охопити різні типи метафоричних моделей і забезпечує достатню повноту аналізу. Зіставлення ЛП, опублікованого на платформі

LyricsTranslate, та МП, виконаного за допомогою ChatGPT, виявить характерні закономірності й перекладацькі стратегії відтворення метафоричної лексики.

З метою систематизації матеріалу метафоричні одиниці було класифіковано за їх семантичними та когнітивними ознаками. У досліджуваних піснях виокремлено чотири основні типи: просторово-географічні, соматичні, натурфілософські та сенсорно-перцептивні метафори, які пропонуємо розглянути окремо.

Найбільш поширеним типом у досліджених піснях є **просторово-географічні метафори** (8 од. – 38,1%), які використовують географічні та просторові концепти (широти, горизонти, землі тощо) для позначення емоційних станів, меж свободи та характеру буття. Хоча просторові образи є менш ідіоматично обмеженими, ніж соматичні, їхнє буквальне відтворення в перекладі нерідко призводить до втрати переносного значення, перетворюючи метафору на географічну констатацію. Показовим є такий приклад: в оригінальному тексті метафора *Vivre sous d'autres latitudes* базується на образі *latitudes* «широти», який позначає не географічне поняття, а інший спосіб існування, іншу форму свободи буття, інший простір досвіду. У ЛП застосовано стратегію функціонального перекладу, завдяки якій перекладач трансформує географічний образ у метафору подолання меж, зберігаючи ідею виходу за межі звичного простору існування: *щоб інших меж сягнути*. Отже, змінюється конкретний образ, але зберігається його когнітивне навантаження – концепт розширення меж досвіду. Натомість МП відтворює цей рядок шляхом калькування як *жити під іншими широтами*, що нівелює його метафоричність і не має усталеного переносного значення в українській мові. Результатом є стилістично ускладнений для сприйняття рядок, що потребує від реципієнта додаткових зусиль для інтерпретації та порушує природність сприйняття пісенного тексту.

Друге місце посідають **соматичні метафори** (5 од. – 23,8%), які апелюють до людського тіла як образного концепту, використовуючи назви частин тіла для вираження внутрішніх станів, почуттів та ідентичності персонажа. Цей тип метафори є особливо культурно специфічним, оскільки тілесні образи в різних мовах

реалізуються через різні ідіоматичні конструкції, що суттєво ускладнює їхнє відтворення в перекладі. Так, метафора *Si j'suis mieux dans ta peau* ґрунтується на образі *peau* «шкіра», яка репрезентує власне «я» та самовідчуття. Відтак, ідіоматичний вираз *être bien dans sa peau* у французькій мові означає «перебувати в гармонії із собою, відчувати внутрішній комфорт і рівновагу». ЛП демонструє метафоричне перекодування: перекладач відмовляється від соматичного образу оригіналу та замінює його абстрактно-рефлексивним виразом, що природно звучить в українській поетичній традиції – *собою бути знов*. Такий спосіб перекладу забезпечує збереження образного та емоційного потенціалу висловлювання. Натомість МП відтворює цей вираз шляхом калькування як *мені краще у власній шкірі*. Попри те, що вираз *у власній шкірі* не є абсолютно чужорідним в українській мові, він значною мірою поступається людському варіанту за рівнем природності та художньої виразності. Буквальне відтворення соматичного образу послаблює ідіоматичність висловлювання, а в контексті пісенного рядка звучить стилістично недоречно.

Натурфілософські метафори (5 од. – 23,8%) також посідають друге місце поряд із соматичними. Вони ґрунтуються на концептах природи, форми та буття і слугують для вираження філософських і екзистенційних ідей через образи фізичного світу – землі, форми, стихій. Такі метафори виконують функцію смислового посередництва між конкретним природним образом і абстрактним світоглядом персонажа, формуючи особливу поетичну мову самопізнання та самовираження. Показовим є такий приклад: метафора *Ma terre à moi n'est pas ronde* апелює до загальновідомого образу Землі як кулі. Відмова від «круглості» власного світу є натурфілософською метафорою, що позначає нестандартне, унікальне світосприйняття персонажа, його відмову від загальноприйнятих норм і шаблонів мислення. ЛП відтворює цей образ як *світ мій інакшої форми*. Як бачимо, перекладач зберігає ключовий концепт – ідею нестандартності, форми, що не вписується у загальноприйнятну картину світу, водночас здійснюючи узагальнення образу: замість конкретного *не круга* використано вираз *інакшої форми*, що надає рядку більш поетичності.

Натомість МП пропонує варіант *мій світ не круглий*. Формально переклад точний і семантично коректний, проте позбавлений виразного художнього ефекту. Відсутність поетичної адаптації перетворює оригінальну натурфілософську метафору на звичайне констатувальне висловлювання, що зменшує художнє навантаження рядка.

Останнє місце посідають **сенсорно-перцептивні метафори** (3 од. – 14,3 %), які моделюють абстрактні психологічні стани крізь призму чуттєвого досвіду (смак, запах, дотик, відчуття тощо). Такі метафори найяскравіше виявляють творчу інтерпретаційну роль перекладача, адже образи чуттєвого переживання вимагають не копіювання, а функціональної адаптації відповідно до поетичних норм цільової мови. Проаналізуємо такий приклад. Рядок *Je dois m'enivrer d'incertitude* побудований на сенсорно-перцептивній метафорі, де стан сп'яніння осмислюється як спосіб переживання невизначеності. *S'enivrer* «п'янити» позначає стан повного занурення, інтенсивного, майже екстатичного переживання, що дозволяє суб'єкту відкритися невизначеності замість того, щоб боятися її. ЛП здійснює перекодування сенсорного образу: метафора сп'яніння замінюється на метафору смаку, що є не менш сенсорно насиченим образом і зберігає ідею чуттєвого переживання невизначеності – *і смак невідомості відчутти*. У такий спосіб перекладач досягає ефекту функціональної еквівалентності, адаптуючи образ до норм поетичного українського мовлення. Натомість МП відтворює рядок як *мені треба п'янити себе невизначеністю*, що формально точно передає семантику дієслова *s'enivrer*, однак сама конструкція *п'янити себе* є неприродною для української мови. Отже, незважаючи на збереження сенсорного образу, переклад стилістично некоректний: громіздка рефлексивна конструкція порушує ритміку та природність пісенного рядка.

Як бачимо з наведених прикладів, МП переважно відтворює метафоричні одиниці шляхом калькування або буквального перекладу, що забезпечує формальну відповідність оригіналу, проте часто призводить до стилістично неприродних формулювань. ЛП, натомість, використовує варіативні перекладацькі рішення, зокрема функціональний переклад,

перекодування образу та поетичну адаптацію, що дозволяє зберегти образність і природність пісенного тексту.

Примітно, що вибір перекладацької стратегії корелює з типом метафори. Соматичні та сенсорно-перцептивні метафори є найбільш культурно специфічними, тому потребують суттєвіших трансформацій під час перекладу. Просторові метафори менш культурно обмежені, проте функціональна адаптація у більшості випадків виявляється ефективнішою за буквальне відтворення. Натурфілософські метафори частково допускають збереження образної структури оригіналу, проте поетична адаптація, як показує аналіз, підсилює їхній художній ефект.

Варто також зауважити, що якість машинного перекладу суттєво залежить від ступеня ідіоматичності метафори. Так, *ma terre n'est pas ronde* – індивідуально-авторська, менш ідіоматизована метафора, і МП справляється з нею відносно краще, ніж із конвенційною ідіомою *être bien dans sa peau*. Це свідчить про те, що МП-системи краще опрацьовують нові, авторські метафори, тоді як сталі ідіоматичні вирази, що вимагають культурних фонових знань, залишаються проблемними.

Висновки. Проведений аналіз засвідчив, що переклад метафоричної лексики пісенних текстів мюзиклу «Molière, l'oréga urbain» характеризується складною взаємодією лексико-семантичних, стилістичних і культурних чинників. Було встановлено, що ефективність перекладу визначається типом метафори, ступенем її ідіоматичності та її функцією у формуванні художнього образу. Зіставний аналіз показав, що ЛП орієнтується на функціонально-семантичну адекватність і забезпечує відтворення образності, емоційної виразності та стилістичної цілісності тексту, тоді як МП тяжіє до формальної відповідності, що обмежує його художній потенціал. Особливо це виявляється у перекладі культурно маркованих та ідіоматичних метафор, де необхідною є трансформація образу, а не його буквальне відтворення.

Отримані результати підтверджують, що переклад образно насичених пісенних текстів залишається сферою, де людська творча компетентність відіграє визначальну роль. Адекватне відтворення метафоричної лексики

передбачає комплексне врахування семантичних, стилістичних, культурних і ритмо-інтонаційних параметрів тексту. МП може слугувати допоміжним інструментом, проте не здатен повноцінно замінити людського перекладача у відтворенні художньої метафори.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у розширенні корпусу аналізованих текстів, зіставленні різних МП-систем між собою, а також у вивченні впливу ритмо-метричних обмежень пісенного перекладу на вибір стратегій відтворення метафоричної лексики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дегтярьова Є. О., Бондар Л. В., Менчук А. І. Адекватність машинного перекладу художніх текстів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2024. № 67. С. 212–216. DOI: <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.67.47>
2. Franzon J. Choices in Song Translation: Singability in Print, Subtitles and Sung Performance. *The Translator*. 2008. Vol. 14. № 2. P. 373–399. DOI: 10.1080/13556509.2008.10799263
3. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago : University of Chicago Press, 2003. 276 p.
4. Low P. *Translating Song: Lyrics and Texts*. London : Routledge, 2017. 212 p. DOI: 10.7202/1088365ar
5. LyricsTranslate. Molière, l'opéra urbain — Rêver j'en ai l'habitude (переклад українською). 2023. URL: <https://lyricstranslate.com/en/moliere-lopera-urba-ukrainian> (дата звернення: 20.03.2026).
6. OpenAI. ChatGPT (версія GPT-4o). 2024. URL: <https://chatgpt.com> (дата звернення: 20.03.2026).
7. Radetska S., Milova O. (2025) Metaphor as a pragmatic means for stylistic enhancement: cognitive and translation studies perspectives. *Studia Philologica*. № 24. P. 244–253. URL: <https://doi.org/10.28925/2311-2425.2025.2417>

REFERENCES

1. Dehtiarova, Y. O., Bondar, L. V., & Menchuk, A. I. (2024). Adequacy of machine translation of literary texts. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia*, (67), 212–216. <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.67.47>
2. Franzon, J. (2008). Choices in song translation: Singability in print, subtitles and sung performance. *The Translator*, 14(2), 373–399. <https://doi.org/10.1080/13556509.2008.10799263>
3. Lakoff, G., & Johnson, M. (2003). *Metaphors we live by*. University of Chicago Press.
4. Low, P. (2017). *Translating song: Lyrics and texts*. Routledge. <https://doi.org/10.7202/1088365ar>
5. LyricsTranslate. (2023). *Molière, l'opéra urbain — Rêver j'en ai l'habitude (Ukrainian translation)*. Retrieved March 20, 2026, from <https://lyricstranslate.com/en/moliere-lopera-urba-ukrainian>
6. OpenAI. (2024). *ChatGPT (GPT-4o)*. Retrieved March 20, 2026, from <https://chatgpt.com>
7. Radetska S., Milova O. (2025) Metaphor as a pragmatic means for stylistic enhancement: cognitive and translation studies perspectives. *Studia Philologica*. № 24. P. 244–253. URL: <https://doi.org/10.28925/2311-2425.2025.2417>

V. A. MOISIUK

*Doctor of Philology, Professor,
Professor at the Department of French Philology and Translation,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine
E-mail: v.moisiuk@chnu.edu.ua
<http://orcid.org/0000-0002-2732-3817>*

T. O. KRAPYVKA

*Master's Student at the Department of French Philology and Translation,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine
E-mail: krapyvka.tetiana@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0002-7321-0300>*

PECULIARITIES OF TRANSLATING METAPHORICAL LEXIS IN THE MUSICAL «MOLIÈRE, L'OPÉRA URBAIN»

The article focuses on the analysis of the features of translating metaphorical lexis in the song texts of the French musical «Molière, l'opéra urbain» (2022) through a comparison of human and machine translation into Ukrainian.

The relevance of the study is determined by the rapid development of neural machine translation systems and the need for a critical assessment of their capabilities and limitations in handling literary and song texts with a high degree of metaphorical density. The musical as a genre constitutes a specific type of creolized discourse in which verbal, musical, and rhythmic components form an inseparable unity, thereby significantly complicating the translation process and increasing the demands on the translator. The study examines the specificity of metaphor as a translation problem, identifies the types of metaphorical units found in the musical's libretto, and analyzes the translation strategies used to render them. The research identifies four main types of metaphorical units: somatic, spatial-geographical, natural-philosophical, and sensory-perceptual metaphors. A comparative analysis of human and machine translation reveals fundamental differences in the strategies used to render metaphorical lexis. It has been established that machine translation predominantly relies on calquing and literal rendering of figurative units, which often results in stylistically unnatural and semantically opaque formulations in the target language. In contrast, human translation consistently aims to convey the figurative meaning and artistic effect of the original by employing functional translation, image transformation, and poetic adaptation. The analysis confirms that, despite significant technological advances in neural machine translation, the human translator remains indispensable when working with metaphorically rich texts.

Key words: song discourse, musical, metaphor, human translation, machine translation, translation strategy.

Дата першого надходження статті до видання: 20.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.05.2026